

&

NIEUWSBRIEF

SOENNES
ERFgoedbeweging ZUTENDAAL
SWAERDES

nr.2 - december 2020

Bijna negentig geïnteresseerden zijn momenteel actief lid of sympathisant van Soennes & Swaerdes. Een onverhoopt succes dat ons de nodige kracht en adrenaline geeft om op de ingeslagen weg verder te gaan. Het wegdek van ons traject zal vooral bestaan uit kempenzand dat de wandelaar traag en kronkelend maar vaakzaam door de plaatselijke geschiedenis voert. Af en toe echter wordt overgeschakeld naar een gladgeasfalteerde strook vermits sommige snelverdwijnende onderwerpen ons dreigen te ontglippen. We denken hierbij aan het Zutendaals dialect, de getuigen van WO 2, namen van personen op foto's uit de eerste helft van vorige eeuw, toponymische benamingen, e.a. ...

Werkgroepjes hieromtrent worden samengesteld. Zij zullen een strategie en bijhorend plan ontwikkelen om op zo kort mogelijke tijd zoveel mogelijk informatie te vergaren. Tegelijkertijd wordt gezocht naar interessante mogelijkheden om al die fascinerende informatie op een boeiende, onderhoudende en aangrijpende manier te ontsluiten.

Een voorbeeld: een aantal actieve leden is reeds enkele jaren bezig om de schat aan Zutendaalse dialectwoorden op te nemen in liederen en verhaaltjes. Hier ligt het een beetje voor de hand dat er binnen afzienbare tijd een of meerdere dialectavonden zullen plaatsvinden met plaatselijke vertellers, dichters en zangers.

Bij de start van onze erfgoedbeweging werd besloten om steeds transparant te communiceren met de actieve leden en de sympathisanten. Alle bezigheden en activiteiten zullen daarom zoveel en zo uitgebreid mogelijk in deze nieuwsbrief worden opgenomen.

Daarnaast biedt het omvangrijk fotoarchief vele opportuniteiten en doet leden

nu al dromen van (al of niet digitale) fotoboeken en -tentoonstellingen.

Momenteel wordt het archief van de voormalige Geschied- en Heemkundige Kring Zutendaal volledig opnieuw geïnventariseerd met de bedoeling het later te kunnen openstellen voor geïnteresseerden, studenten, genealogen, geschied- en heemkundigen, ...

Soennes & Swaerdes heeft tevens nauwe contacten met

- HISTORIES, een vzw 'voor en door erfgoedvrijwilligers en erfgoedpraktijken zoals familiegeschiedenis, lokaal erfgoed, cultuur van alledag, metaaldectie, ...'
- FARO, Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed
- enkele lokale erfgoedverenigingen zoals GRUELES uit Gronsveld (Ned.) en GOSSU uit Lanaken.

Ook een eigen website dringt zich op. Bij de actieve leden zit al heelwat expertise hieromtrent. Het zal dan ook niet lang duren voor Soennes & Swaerdes de wereld zal veroveren.

Lid worden van Soennes & Swaerdes?

Heb je interesse in erfgoed?
 Ben je actief als onderzoeker van de Zutendaalse geschiedenis?
 Is plaatselijke heemkunde jouw ding?
 Lees je graag artikels over de eigen streek?
 Wil je graag op de hoogte blijven van het reilen en zeilen van Soennes & Swaerdes?

Schrijf je dan snel in als sympathisant of actief lid via
info@soennesenswaerdes.be

Vanaf deze tweede nieuwsbrief zal je regelmatig een groen of een rood duimpje zien verschijnen bij bepaalde artikels. Het groene duimpje drukt lof en waardering uit voor positieve initiatieven omtrent de bewaring van het Zutendaals erfgoed.

Het rode met de duim naar beneden spreekt voor zich en hopen we nooit te moeten plaatsen ...

Kapel van Onze-Lieve-Vrouw van Rust in Stalken

Onze erfgoedbeweging wil mensen aanmoedigen en ondersteunen om zich in te zetten voor erfgoed, groot en klein, roerend of onroerend, materieel en immaterieel. Zo iemand is Josiane Herben van de Schansstraat. De kapel van Onze-Lieve-Vrouw van Rust langs diezelfde straat ligt haar nauw aan het hart. Het interieur van de kapel

was aan een opknappbeurt toe. Samen met een gepensioneerde kunstenaar gaf Josiane de beelden een nieuw uitzicht. Verschillende kapelletjes in Zutendaal kunnen een onderhoudsbeurt gebruiken. Soennes & Swaerdes is van plan om lid te worden van Monumentenwacht Limburg. Deze instantie inspecteert klein en groot onroerend erfgoed van binnen en van buiten en maakt dan een toestandrapport op. Ze voert ook kleine herstellingen uit. Met het lidmaatschap kunnen we onze leden die

bezig zijn met het onderhoud van kapelletjes en andere kleine monumentjes met kennis van zaken ondersteunen.

Haken, breien, naaien en borduren

Het traditionele handwerken kwam je eertijds in bijna alle gezinnen tegen. Het werd van moeder op dochter overgegeven. Soennes & Swaerdes ziet oude gebruiken graag terug herleven. Vandaar dat we een oproep doen aan onze

leden en sympathisanten om ons te laten weten wie deze technieken nog meester is en wie nog voorwerpen bezit die bruikbaar zijn om aan de slag te gaan met breien, haken, naaien en borduren. We denken hierbij aan breinaalden en -patronen, andere naalden, naaigaren... maar ook aan knopen en zelfs een naaimachine zoals de Singer. Laat het ons weten zodat we ook dit stukje erfgoed nieuw leven kunnen inblazen.

Collecties en archieven

Particulieren die na jaren van verzamelen met een (familie) collectie (foto's, brieven, dagboeken, sigarenbandjes, postzegels, bidprentjes,...) zitten die hen over het hoofd gegroeid is of die ze kwijt willen om ze voor het nageslacht te bewaren, kunnen bij Soennes & Swaerdes terecht. Ook voor verenigingen bestaat de mogelijkheid om hun archief toe te vertrouwen aan onze erfgoedbeweging met het oog op het behoud en het later toegankelijk maken voor de gemeenschap. *Opgelet: het mag, maar het is zeker niet de bedoeling dat de collecties steeds in bewaring worden gegeven aan Soennes & Swaerdes; indien alles gedigitaliseerd kan worden, is de kans op behoud ook zo goed als verzekerd.*

Brigittaviering (onder corona-voorbehoud)

Op zondag 31 januari 2021 is er de jaarlijkse Brigittaviering om 9.30 uur in de Onze-Lieve-Vrouwekerk van Zutendaal. Zegening tarwe, uitdelen huiszegen en proeven Brigittakoek. Iedereen van harte welkom!

Hulde aan de helden van de Vredesboom

't Is heerlijk om de zien hoe op een hoek van het Vijverplein de geschiedenis van de Vredesboom herleeft door het monumentje dat bij de nieuw geplante lindeboom is geplaatst. Een stukje tekst uit de redevoering van meester Leonard Philips brengt het beeld van de inwijding van de Vredesboom 101 jaar geleden weer helemaal tot leven. Het bord met de historiek van de Vredesboom nodigt iedereen uit om te komen kijken naar dit erfgoedelement. De zitbank van het 100-jarige Ferm, voorheen KVLV en Boerinnenbond, zet aan tot genieten en nadenken over ons verleden.

Vredesboom

Zo zal ook de jeugd met eerbied dezen boom aanschouwen
en wanneer hij eenmaal zal groeien
pelen in 't kon niet van zijne dichte bladeren; en dat wij
oeds deze wereld zullen verlaten hebben; dan nog zal
ij spreken van Albrechts helden leet, van den moed en
d'ervaardighe'd zijner IJzerzoonen.

Lang Leven onze Oudstrijders!

Enkele vuistregels bij de schrijfwijze van het Zutendaals dialect

Eén van de speerpunten van de nieuwe Zutendaalse erfgoedbeweging Soennes & Swaerdes is de bewaring en zo mogelijk de (vrijwel utopische) instandhouding van het plaatselijk dialect: 't Ziettendels.

Onlangs liet het gemeentebestuur enkele fraaie slagzinnen betreffende zijn houding ten overstaan van de covid-19-pandemie aanbrengen op vlaggen, borden en een aantal vitrines van winkels en openbare gebouwen. Waar omtrent de schrijfwijze van de Nederlandse taal weinig of geen discussie is (de Taalunie beslist hier namelijk over) belandt de schrijfwijze van dialecten af en toe wél in een publieke discussie. Ook het Zutendaals.

Weinigen weten dat in 1981-'82 de toenmalige heemkundige kring i.s.m. het gemeentebestuur een schrijfwijze ontwikkelde. In september 1982 werd ze voorgesteld en unaniem goedgekeurd door de voltallige heemkring en de gemeente. In de eerste jaargangen van het heemkundig tijdschrift Stoppels maakte de bevolking mondjesmaat kennis met de schrijfregeltjes in de artikelenreeks Ken Je ZutenTaaltje. In tussentijd werd, steeds na rijp beraad, hier en daar een minimale aanpassing door-

gevoerd en tot op de dag van vandaag wordt de schrijfwijze door de gemeente, de erfgoedbeweging Soennes & Swaerdes en meerdere dialectschrijvers gebruikt.

We drukken hieronder nog eens de voornaamste vuistregels af van de schrijfwijze van het Zutendaals, zoals die onlangs opnieuw werd bekrachtigd door het schepencollege.

Vermits taal nu eenmaal stoelt op conventie, is het best dat ook omtrent het Zutendaals dialect geen discussie meer kan ontstaan.

Destijds was het uitgangspunt dat een schrijfwijze dicht moest aanleunen bij het gekende schriftbeeld van het Nederlands en dat de gebruiksdrempel (lezen en schrijven van teksten in het Zutendaals) zo laag mogelijk moest gehouden worden, anders zou het een elitair iets worden dat

slechts enkelingen konden gebruiken.

Hopelijk helpt onderstaande tabel ook u op weg om vergeten Zutendaalse woorden of uitdrukkingen te noteren of eens een tekst in het Zutendaals te schrijven.

We kijken ernaar uit.

Meer info over de schrijfwijze van het Zutendaals is steeds te verkrijgen via info@soennesenswaerdes.be

ZUTENDAALSE KLINKERS EN TWEEKLANKEN

• KLINKERS

a	kl <u>a</u> t(s) (geut)
aa	<u>aa</u> d (oud)
ê	vê <u>t</u> s (pluisje)
e	Zi <u>e</u> t <u>e</u> nde <u>l</u> (Zutendaal)
ae	<u>a</u> erem (arm)
ee	<u>ee</u> rek (riek)
èè	rè <u>è</u> k (hark)
è	mè <u>è</u> sse (huismussen)
i	gr <u>i</u> nse (huilen)
ie	ki <u>e</u> kke (kijken)
ieh	<u>ie</u> h(s) (ijs)
o	v <u>o</u> rs (nok)
ao	wa <u>o</u> ter (water)
ô(*)	<u>ô</u> nn(er) (onder)
oe	<u>oe</u> ch (u)
oeh	sl <u>oe</u> hg (sloeg)
ü	n <u>ü</u> d (nood)
uu	hu <u>u</u> s (huis)

(*) wordt ook dikwijls als oe uitgesproken (oenn(er), zoenn(er), roend, ...)

• TWEEKLANKEN

aj	sajs (saus)
aoi of aoj	sla <u>oi</u> , sla <u>oj</u> (sla)
aei	ma <u>ei</u> (mei)
aej	ma <u>ej</u> (maai)
êi	hê <u>i</u> (heide)
èi	hè <u>ie</u> (vandaag)
èij	hè <u>ij</u> (hier)
oei	po <u>ei</u> er (poeder)
oehj	tego <u>ehj</u> (goed)
ui	ku <u>il</u> (kuil)
uiw	nui <u>w</u> (nieuw)
uihw	nui <u>hw</u> (nu)

De **doffe e** kan (moet) op een aantal plaatsen vervangen worden door een weglatingsteken, voornamelijk op plaatsen waar het schriftbeeld te nauw aansluit bij een Nederlands woord dat een andere betekenis heeft, bv.: 'n i.p.v. en ('n klats koffie i.p.v. en klats koffie). Wanneer er (zo goed als) geen verwarring kan ontstaan, moet de e gebruikt worden, bijvoorbeeld in 'jaeskes' (jasjes).

In het woord Zietendel kan verwarring zijn bij de tweede doffe e. Ziettendel mag dus ook als Ziettend'l geschreven worden. Dit is echter niet aan te raden vermits we zo weinig mogelijk gebruik wensen te maken van extra leestekens en accenten. Ziettendel wordt soms ook als Ziettendaol (met de klemtoon op dao) geschreven of uitgesproken (vooral door niet-Zutendalenaren). Dit wordt niet als fout gezien, maar de voorkeur gaat uit naar Ziettendel (klemtoon op Zie).

De **MEDEKLINKERS** worden zoveel mogelijk gebruikt zoals in het Nederlands.

De **h** achter een klinker dient om de klank te verlengen en wordt niet uitgesproken. Vòòr een **r** wordt de h niet geschreven, bv. in oer (uur).

Opmerking: dat uitspraak en schrijfwijze twee verschillende dingen zijn, is duidelijk. Het zou dus kunnen dat een woord op de Besmer anders wordt uitgesproken dan in Wiemesmeer. Beide hebben dan ook een verschillende schrijfwijze.

Een kudde schapen begraast de Wiehgerkes

De 'Wiehgerkes', toponymisch erfgoed

De Wiehgerkes is de prachtige naam van beemden in de vallei van de (Ge)broekerbeek. De boerenmensen kenden vroeger al deze namen van beemden, bossen, beken en vijvers, heuvels en dalen, moerassen en bronnen, velden en weilanden, enz. Nu vind je ze nog terug op officiële (oude) kaarten, kadasterplannen, atlanten, ... en kan je ze nog horen uit de mond van oudere mensen. Dat laatste is voor ons het belangrijkste.

Het wordt hoog tijd dat deze plaatsnamen verzameld en opgetekend worden. Wie zich geroepen

voelt om aan toponymie (opsporen, verklaren en verspreiden van plaatsnamen) te doen, mag dat gerust laten weten. We zetten je wel op weg. Daarnaast is het beheer van dergelijke plaatsen belangrijk om ze in stand te houden. We moeten dan teruggrijpen naar het historisch gebruik van het landschap en de werken die die boeren uitvoerden. Voorbeelden daarvan zijn plaggen steken, bijen houden, het weiden van koeien en schapen op de heide, het zouwen, ... Ook daar wil Soennes & Swaerdes op inzetten opdat ook deze traditionele gebruiken niet verloren gaan.

Op zondagvoormiddag 6 december trokken herder Remco en zijn bordercollie Max met de kudde schapen van de pas begraaste Wiehgerkes naar de beemden in de Gebroekherhêi. (inzet: Frans ontfermde zich over het verloren schaap!)

Grueles

Op 3 december jl. trokken we met enkele actieve Soennes & Swaerdesleden met de bestelwagens naar Gronsveld (NI) waar de heemkundevereniging/stichting Grueles (uit te spreken als 'groles', wat de oudste benaming van Gronsveld is) een aantal 'oude spullen' had klaarliggen. Deze mochten gratis opgeladen worden en vormen een mooie aanvulling bij de huidige Oudheidkamercollectie. Zo kregen we o.a. een aantal etalagepoppen, een mooie, gietijzeren mangel, een naaimachine, een karnton, een tv-toestel en nog wat interessant klein gereedschap.

Hierbij nog een welgemeend dankuwel aan de erg vriendelijke leden van Grueles die ons nog een boeiende rondleiding boden in en rond de oude klaslokalen waarin zij hun uitgebreide heemkundige collecties kunnen tentoonstellen. Daarenboven beschikt Grueles ook over een groente-, kruiden- en bloementuin, een hoogstamboomgaard en een 'hoeswéj' waarin de stichting mensen met een beperking een zinvolle bezigheid geeft. Beslist de moeite om deze heemkundige site eens in coronavrije tijden te bezoeken.

De tweede wereldoorlog, 75 jaar later

De voormalige Geschied- en Heemkundige Kring Zutendaal heeft in het verleden al uitgebreid aandacht besteed aan de eerste wereldoorlog via de uitgave van een themanummer van het tijdschrift Stoppels (jaargang 17, nummer 4) en een mooie tentoonstelling in 2018.

De tweede wereldoorlog is tot nu toe onderbelicht gebleven. Daar willen we in 2021 verandering in brengen. Met de deelname aan het provinciaal project 'Onder de radar' gaan we op zoek naar sporen, verhalen, foto's, documenten én getuigenissen uit die oorlog. Alles wordt daarna gebun-

deld en in een publicatie gegoten. De bruikbare overblijfselen en verhalen zullen gebruikt worden om samen met de gemeente en andere partners in Zutendaal een fietsroute uit te stippelen die al deze erfgoedelementen uit de tweede wereldoorlog met elkaar verbindt.

Weet je een restant liggen of staan, heb je nog oude foto's of brieven die op zolder langzaam wegkwijnen of kun je als 75-plusser zelf getuigen over wat jij of je ouders hebben meegemaakt, contacteer dan Soennes & Swaerdes.

Een merkwaardige foto van een ijsbeer samen met drie dochtertjes van Clement en Pauline Put-Liebens. Ze staan in de huidige Daalstraat aan het toenmalige gemeentehuis, de 'boekerij' en de oude zaal, het Volkshuis, waar op dat moment in 1948 een 'grote missie-tentoonstelling' plaatsvond. Beide gebouwen maakten plaats voor het huidige Vijverplein.

Boven de straat valt nog het bordje 'TRAM' op, wat duidde op de oversteek van de tram naar Lanaken. Ook de veranda bij 'Zjefke vanne Pos' (gebouw links) werd afgebroken.

(foto uit archief Cl. Put)

(foto uit archief Meester Weytjens)

Van Ferdinand Bijmens ontving Soennes & Swaerdes drie albums met foto's uit de 40- en 50'er jaren van het Zutendaalse jongenskoor De Mariaknapen. Niet minder dan 36 kereltjes uit onze gemeente luisterden onder leiding van meester Weytjens (rechts bovenaan) op 3 november 1956 de St.-Hubertusviering op in de St.-Jozefskerk van Wiemesmeer. Indien je iemand herkent, mag je de na(a)m(en) altijd doormailen naar het adres hieronder.